

PREGLED PRAKSE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA OD ZNAČAJA ZA OBRADU PODATAKA O LIČNOSTI PUTEM VIDEO-NADZORA

Sažetak

Ubrzani razvoj novih tehnologija, uključujući i veštačku inteligenciju, koje se koriste u cilju obrade podataka o ličnosti predstavlja sve veći izazov za zakonodavca kada je reč o zaštiti prava na privatnost zajemčenog čl. 8, st. 1 Evropske konvencije, ali i čl. 42 Ustava Republike Srbije kojim se *explicite* jemči pravo na zaštitu podataka o ličnosti. S tim u vezi, standardi uspostavljeni odlukama Evropskog suda za ljudska prava u tumačenju obima i sadržine prava na privatnost i drugih prava i sloboda zajemčenih Konvencijom sastavni su deo unutrašnjeg pravnog poretka Republike Srbije. Ovi su standardi od posebnog značaja, imajuću u vidu da obrada podataka o ličnosti putem video-nadzora u našem pravu nije izričito uređena.

U radu je predstavljena praksa Evropskog suda za ljudska prava koja obuhvata ključna pitanja od značaja za obradu podataka o ličnosti putem video-nadzora, u svetlu standarda koje Sud primenjuje za ocenu legitimnog ograničenja prava na privatnost i drugih relativnih prava, uključujući i nedavnu presudu u kojoj se Sud prvi put izjašnjavao o obradi podataka o ličnosti putem video-nadzora sa opcijom prepoznavanja lica.

Ključne reči: Evropska konvencija o ljudskim pravima, pravo na privatnost, obrada podataka o ličnosti putem video-nadzora, legitimna ograničenja prava na privatnost.

---

* Doktor pravnih nauka, redovni profesor, Fakultet Poslovne ekonomije, Univerzitet Educons, Novi Sad, Srbija.

E-mail: dragan.golubovic@educons.edu.rs

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1087-3238>

** Doktorica pravnih nauka, docentkinja, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Srbija.

E-mail: milena.galetin@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1489-6050>

AN OVERVIEW OF THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS PERTAINING TO PERSONAL DATA PROCESSING THROUGH CCTV

Summary

The rapid development of new technologies, including artificial intelligence, which are used in order to process personal data, represents an increasing challenge for the legislator, when it comes to protecting the right to privacy guaranteed by Art. 8 par. 1 of the European Convention on Human Rights, but also Art. 42 of the Constitution of the Republic of Serbia which explicitly guarantees the right to personal data protection. In this regard, the standards established by the decisions of the European Court of Human Rights in the interpretation of the scope and content of the right to privacy and other rights and freedoms guaranteed by the Convention are an integral part of the legal system of the Republic of Serbia. These standards are of particular importance, given that the processing of personal data through video surveillance is not expressly regulated in our law.

The paper presents the practice of the European Court of Human Rights, which addresses key issues pertinent to the processing of personal data through video surveillance, in the light of the standards that the Court applies to assess the legitimate limitation of the right to privacy, including the recent judgment in which the Court first expressed its opinion on the processing of personal data through video surveillance with the option of facial recognition.

Keywords: European Convention on Human Rights, right to privacy, personal data processing through CCTV, legitimate interference with the right to privacy.

1. Uvod

Ubrzani razvoj novih tehnologija, uključujući i veštačku inteligenciju, koje se koriste u cilju obrade podataka o ličnosti predstavlja sve veći izazov za zakonodavca kada je reč o zaštiti prava na privatnost zajemčenog čl. 8, st. 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima Saveta Evrope (dalje u tekstu: Konvencija), ali i čl. 42 Ustava Republike Srbije (*Službeni glasnik RS*, br. 98/2006 i 16/2022) kojim se *explicite* jemči pravo na zaštitu podataka o ličnosti (Petrović, 2022, pp. 470-471).

S tim u vezi, standardi uspostavljeni odlukama Evropskog suda za ljudska prava u tumačenju obima i sadržine prava na privatnost i drugih prava i sloboda zajemčenih Konvencijom sastavni su deo unutrašnjeg pravnog poretka Republike Srbije (dalje u tekstu: RS).¹

U hijerarhiji pravnih akata koju propisuje Ustav, ratifikovani međunarodni ugovori moraju biti u saglasnosti sa Ustavom, ali imaju veću snagu od zakona (čl. 16, st. 2, čl. 167, st. 1, tač. 1–3). Stoga Konvencija, kao ratifikovani međunarodni ugovor, ima veću pravnu snagu u odnosu na zakone kojima se uređuju ili koji imaju uticaja na ostvarivanje prava i sloboda zajemčenih Konvencijom. Pored toga, Ustav garantuje neposrednu primenu ljudskih i manjinskih prava koja su zajemčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima: ovi se izvori smatraju sastavnim delom pravnog poretka RS (čl. 16, st. 2). Zakonom, ali ne i podzakonskim aktom, može se propisati način ostvarivanja ovih prava samo ako je to Ustavom izričito predviđeno ili ako je to neophodno za ostvarenje pojedinog prava zbog njegove prirode, pri čemu zakon ne sme da utiče na suštinu zajemčenog prava (čl. 18, st. 2). Ustavne odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače se u korist unapređenja vrednosti demokratskog društva, saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje (čl. 18, st. 3).

Ustav dodatno propisuje da se sudske odluke zasnivaju na Ustavu, zakonu, potvrđenom međunarodnom ugovoru i propisu donetom na osnovu zakona (čl. 145, st. 2), S tim u vezi, Ustavni sud je zauzeo stav da se ustavnom žalbom štite sva ljudska i manjinska prava i slobode, individualna i kolektivna, nezavisno od njihovog sistematskog mesta u Ustavu i nezavisno od toga da li su izričito ugrađena u Ustav ili su u ustavnopravni sistem implementirana potvrđenim međunarodnim ugovorima (Stavovi Ustavnog suda u postupku ispitivanja i odlučivanja po ustavnoj žalbi, SU br. I – 8/11/09, 2. april 2009. godine, p. 1).

Imajući u vidu prethodno, praksa Evropskog suda za ljudska prava (dalje u tekstu: Sud), koja se kontinuirano dopunjuje, od ključnog je značaja za dalje unapređenje zakonskog okvira za obradu podataka o ličnosti putem video-nadzora, uključujući i pitanja u vezi sa zakonitom obradom ličnih podataka putem sistema video-nadzora sa opcijom prepoznavanja lica, koja su već neko vreme u središtu pažnje evropskih javnih politika (González-Fuster & Nadolna-Peeters, 2021; Madiaga & Mildebrat, 2021; European Commission 2021; European Commission, 2020; European Data Protection Board, 2019; College of Policing, 2021).²

¹ *Službeni list SCG – Međunarodni ugovori*, br. 9/2003-16; *Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*, br. 12/2010-36.

² Vid. takođe *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying*

Posebno imajući u vidu da Zakon o zaštiti podataka o ličnosti – (dalje u tekstu: Zakon) (*Službeni glasnik RS*, br. 87/2018), za razliku od dobre regionalne prakse,³ ne sadrži posebne odredbe o obradi ličnih podataka putem video-nadzora, već se na ova pitanja primenjuju: opšta načela i druge odredbe Zakona koje uređuju automatsku obradu podataka (čl. 5, 12-14, 21-40, 49, 54-55); Odluka o listi vrsta radnji obrade podataka o ličnosti za koje se mora izvršiti procena uticaja na zaštitu podataka o ličnosti i tražiti mišljenje Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti (*Službeni glasnik RS*, br. 45/19 i 112/20); i mišljenja Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti – *Poverenik* (Stavovi i mišljenja Poverenika 2021, pp. 106, 108; Stavovi i mišljenja Poverenika, 2019, pp. 33-36). Dok citirani pravni izvori (iako nepotpuni) omogućavaju obradu podataka o ličnosti putem video-nadzora pod određenim okolnostima, za obradu podataka o ličnosti putem video-nadzora sa opcijom prepoznavanja lica u našem pravu trenutno nema pravnog osnova.⁴

Rad je podeljen na četiri poglavlja. Nakon uvodnog poglavlja, predmet drugog poglavlja je pregled opštih standarda koje Sud primenjuje u tumačenju legitimnog ograničenja prava na privatnost, odnosno zaštitu podataka o ličnosti. Predmet trećeg poglavlja je pregled i analiza odluka u kojima su se profilisali stavovi Suda u vezi sa ključnim pitanjima od značaja za obradu podataka o ličnosti putem video nadzora, uključujući i nedavnu odluku Suda od značaja za obradu ličnih podataka putem video-nadzora sa opcijom prepoznavanja lica. U poslednjem poglavlju prezentirani su zaključci.

2. Legitimno ograničenje prava na privatnost

Kao što je prethodno navedeno, pitanja koja se odnose na zakonitost obrade podataka o ličnosti putem video-nadzora Sud najčešće razmatra u kontekstu čl. 8, st. 1 Konvencije kojim se jemči „pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog

---

Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial INtelligence Act) and Amending Certain Union Legislative Acts, Brussels, 21.4.2021 COM(2021) 206 final. Declaration of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Risks to Fundamental Rights stemming from Digital Tracking and other Surveillance Technologies, 11 June 2013.

³ Hrvatska – Zakon o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka (EU) 2016/679, *Narodne novine*, br. 42/2018; Crna Gora – Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, *Službeni list Crne Gore*, br. 79/2008 od 23. 12. 2008, 70/09 od 21. 10. 2009, 44/12 od 9. 8. 2012),

⁴ Mišljenje Poverenika br. 073-15-1741/2019-02 na procenu uticaja obrade na zaštitu podataka o ličnosti korišćenjem sistema video-nadzora, kojeg je pripremila Ministarstvo unutrašnjih poslova u cilju sprovođenja projekta „Sigurno društvo”, u okviru kojeg je planirana obrada ličnih podataka putem sistema „pametnog” video-nadzora (kamera koja prepoznaje lice).

života, doma i prepiske” (Registry of the European Court of Human Rights, 2022a, par. 206).⁵

Pravo na privatnost, odnosno poštovanje privatnog i porodičnog života pripada grupi takozvanih relativnih prava i sloboda (engl. *qualified rights*) u koje još spadaju sloboda misli, savesti i veroispovesti (čl. 9), sloboda izražavanja (čl. 10) i sloboda okupljanja i udruživanja (čl. 11). Za ova prava i slobode Konvencija propisuje legitimna ograničenja u njihovom ostvarivanju (Ovey & White, 2003, pp. 217-298). Pravo na privatnost može se ograničiti samo: a) u interesu nacionalne bezbednosti; b) u interesu javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje; c) radi sprečavanja nereda ili kriminala; d) radi zaštite zdravlja ili morala; ili e) radi zaštite prava i sloboda drugih (čl. 8, st. 2 Konvencije).

U oceni da li je u konkretnom slučaju propisano ograničenje u saglasnosti sa Konvencijom i osnovnom (negativnom) obavezom države ugovornice u vezi sa ostvarivanjem prava na privatnost (obaveza da se ne meša u ostvarivanje prava na privatni i porodični život, Registar Evropskog suda za ljudska prava, 2022a, par. 5-6, sa pregledom sudske prakse), Sud primenjuje test prema kojem svako ograničenje ovog prava, ali i drugih relativnih prava i sloboda zajemčenih članovima 9-11 Konvencije⁶ mora da ispunjava sledeće kumulativne uslove: 1) ograničenje je u skladu sa zakonom; 2) ograničenje služi legitimnom cilju; 3) ograničenje je neophodno u demokratskom društvu. Na državi ugovornici leži teret dokazivanja da su ispunjeni kumulativni uslovi za legitimno ograničenje prava na privatnost i drugih relativnih prava i sloboda (*Mozer v. the Republic of Moldova and Russia*, predstavka br. 11138/10, presuda ECHR [Veliko Veće], 23. 2. 2016, par. 194; *Vavrička and Others v. the Czech Republic*, predstvka br. 47621/13, presuda ECHR [Veliko veće], 8. 4. 2020, par. 266-269).⁷

⁵ Saglasno praksi Suda, pravo na zaštitu privatnog i porodičnog života ne obuhvata samo zaštitu pojedinca i njegovog užeg porodičnog okruženja već i pravo na „privatni društveni život”. Ovo podrazumeva pravo pojedinca da razvija svoj društveni identitet, uključujući i pravo na nesmetanu interakciju sa drugima, u cilju uspostavljanja i razvoja društvenih odnosa. Pravo na privatni društveni život može da obuhvata i profesionalne aktivnosti – posebno imajući u vidu da se veliki deo društvenih interakcija odvija u okvirima profesionalnog života i da nije uvek lako razlikovati profesionalne od privatnih odnosa, kao i aktivnosti koje se ostvaraju na javnom mestu (*Bărbulescu v. Romania*, predstavka br. 61496/08), presuda ECHR [Veliko veće], 5. 9. 2017. par. 35. sa daljim referencama na sudsku praksu); Ovey & White, 2003, pp. 217-262; Krstić & Marinković, 2016, pp. 163-193; Golubović, 2021, pp. 23-32; Vukčević, 2020, pp. 106 i dalje.

⁶ Za odnos prava na privatnost i slobode udruživanja vid. Golubović, 2018, pp. 8-11.

⁷ Vid. takođe *P.T. v. the Republic of Moldova*, predstavka br. 1122/12, presuda ECHR, 26. 5. 2020, par. 29; *S.A.S. v. France*, predstavka br. 43835/11, presuda ECHR [Veliko veće], 1. 7. 2014, par. 114; *Mozer v. the Republic of Moldova and Russia*, predstavka br. 11138/10, presuda ECHR [Veliko veće], 23. 2. 2016, par. 194; *Klaus Müller v. Germany*, predstavka br. 24173/18, presuda ECHR, 19. 11. 2020, par. 48-51; Ovey & White, pp. 198-216.

Zavisno od okolnosti slučaja, Sud ispituje da li su ispunjeni kumulativni uslovi za legitimno ograničenje prava na privatnost samostalno ili u vezi sa ostalim relativnim, ali i drugim pravima i slobodama zajemčenim Konvencijom.⁸

Pored osnovne, negativne obaveze država ugovornica ima i značajne *pozitivne obaveze* u zaštiti prava na privatnost, uključujući i obavezu da pojedincu omogućiti odgovarajuću zaštitu u postupku obrade njegovih podataka na način koji će biti u saglasnosti sa obimom i sadržinom zaštite privatnosti koju jemči čl. 8 Konvencije (*infra*, poglavlje 3). Obaveza zaštite pojedinca od nelegitimnog uplitanja odnosi se kako na javnu vlast, tako i na druga privatna lica (*Barbulesku v. Romania*, predstavka br. 61496/08, presuda ECHR [Veliko veće], 5. 9. 2017, par. 52).

Treba napomenuti da granica između negativnih i pozitivnih obaveza države ugovornice u odnosu na čl. 8 Konvencije nije precizno utvrđena, već zavisi od okolnosti slučaja i zahteva nalaženje pravičnog balansa između suprotstavljenih interesa, koji mogu uključivati i suprotstavljene privatne i javne interese ili prava zajemčena Konvencijom (*Evans v. the United Kingdom*, predstavka br. 6339/05, presuda ECHR [Veliko veće], 10. 4. 2007, par. 75).

2.1. Ograničenje je u skladu sa zakonom

Da bi ograničenje prava na privatnost bilo u skladu sa zakonom, odnosno zakonito, ono mora da ispunjava tri kumulativna uslova: (a) ograničenje je uređeno zakonom; (b) zakon je dostupan javnosti (na primer objavljen u službenom listu); (c) zakon ispunjava standard predvidljivosti (engl. *foreseeability*). U praksi Suda, zahtev da je ograničenje u skladu sa zakonom ne odnosi se samo na zakon *stricto sensu* već i na podzakonske propise, ali i sve druge akte koji mogu imati uticaja na ograničenje prava na privatni i porodični život (*Vasil Vasilev v. Bulgaria*, predstavka 7610/15, presuda ECHR, 16. 11. 2021, par. 92-94 – predvidljivost uputstva državnog tužioca; *Nuh Uzun and Others v. Turkey*, predstavka br. 49341/18 *et seq.*, presuda ECHR, 29. 3. 2022, par. 83- 99 – predvidljivost uputstva Ministarstva pravde).

Na drugoj strani, standard predvidljivosti zahteva da je „zakon” pisan jasnim i nedvosmislenim jezikom koji može da razume prosečna osoba, samostalno ili uz stručnu pomoć, kako bi mogla da se ponaša u skladu sa propisom i razume njegove posledice (*Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom*, predstavka br. 58170/13, 62322/14 i 24960/15, presuda ECHR [Veliko veće], 25. 5. 2021, par. 332-334).⁹ Samo propis koji je predvidljiv ispunjava zahtev za

⁸ Legitimno ograničenje prava na privatnost u praksi Suda ispitivano je u vezi sa čl. 2, 3, 6, 9-11, 13-14, 34, čl. 1 Prvog protokola i čl. 2, st. 1 Četvrtog protokola Konvencije (Registar of the European Court of Human Rights, 2022a, pp. 14-25, sa pregledom sudske prakse, *infra* par. 3).

⁹ Vid. takođe *Silver and Others v. the United Kingdom*, predstavka br. 5947/72; 6205/73; 7052/75;

vladavinom prava (*Shimovolos v. Russia*, predstavka br. 30194/09, presuda ECHR, 28. 11. 2012, par. 68).¹⁰ Ovo se naročito odnosi na obim i sadržinu diskrecionih ovlašćenja države ugovornice u odnosu na propisana ograničenja (*Lia v. Malta*, predstavka br. 8709/20, presuda ECHR, 5. 5. 2022, par. 56-57).¹¹

Standard zakonitosti (engl. *lawfulness*) od značaja je i za pozitivne obaveze države ugovornice (*Bykov v. Russia*, predstavka br. 4378/02, presuda ECHR [Veliko veće], 10. 3. 2009, par. 81).¹²

2.2. Ograničenje služi legitimnom cilju

Legitimnim ciljevima se smatraju samo ciljevi koji su izričito navedeni u čl. 8, st. 2 Konvencije. Lista legitimnih ciljeva je iscrpljujuća (*numerus clausus*), a ne ilustrativna, stoga ograničenje ne može služiti bilo kom drugom cilju (*Vavrička and Others v. the Czech Republic*, par. 272). U definisanju stvarne sadržine svakog od legitimnih ciljeva kojima se ograničava pravo na privatnost, država ugovornica ima određen stepen diskrecije. Međutim, ovi ciljevi moraju se striktno tumačiti, na način koji njihovu sadržinu neće proširivati izvan njihovog uobičajenog značenja, kako bi se sačuvao *numerus clausus* karakter legitimnih ograničenja (*Mozer v. the Republic of Moldova and Russia*, par. 194; *S.A.S. v. France*, par. 114).

2.3. Ograničenje je nužno u demokratskom društvu: test srazmernosti

Ovaj uslov zahteva da se ograničenje prava na privatni i porodični život može opravdati urgentnom društvenom potrebom (engl. *pressing social needs*), odnosno preovlađujućim javnim interesom (engl. *overriding public interest*). Standard urgentne društvene potrebe je usko formulisan: promena koja se planira mora biti „neophodna”, pre nego „korisna”, „razumna” ili „poželjna” (*Piechowicz v. Poland*, par. 212).¹³ Pored toga, nužno je da se radi o ograničenju koje je u saglasnosti sa karakteristikama demokratskog društva. Ovo stoga što je jedini poređak koji priznaje Konvencija demokratski poređak: vladavina prava i pluralizam

---

7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75, presuda ECHR, 25. 3. 1983, par. 87 i prethodno citirane slučajeve *Klaus Müller v. Germany*, par 48-51; *Vavrička and Others v. the Czech Republic*, par. 266-269.

¹⁰ Isto *Klaus Müller v. Germany*, par. 4.

¹¹ Vid. takođe *Piechowicz v. Poland*, predstavka br. 20071/07, presuda ECHR, 17. 7. 2012, par. 212.

¹² Vid. takođe *Vig v. Hungary*, predstavka br. 59648/13, presuda ECHR, 14. 1. 2021, par. 51-62; *Söderman v. Sweden*, predstavka br. 5786/08, presuda ECHR [Veliko veće], 12. 11. 2013, par. 117; Registry of the European Cort of Human Rights, 2022a, par. 6-12, 19.

¹³ Vid. takođe *Dudgeon v. the United Kingdom*, predstavka br. 7525/76, presuda ECHR, 22. 10. 1981, par. 51-53.

(*Z v. Finland*, predstavka br. 22009/93, presuda ECHR, 25. 2. 1997, par. 94; Preambuala Konvencije). Međutim, treba napomenuti da karakteristike demokratskog društva u praksi Suda još uvek nisu u potpunosti definisane (osim nesporne činjenice da se takvo društvo zasniva na pluralizmu i vladavini prava). Stoga primena ovog standarda u velikoj meri zavisi od okolnosti konkretnog slučaja (*Refah Partisi (the Welfare Party) and others v. Turkey*, predstavka br. 41340/98, 41342/98, 41343/98, 41344/98, presuda ECHR [Veliko veće], 13. 2. 2003, par. 104, 107-115 – „nužno u demokratskom društvu”, u vezi sa navodnom povredom čl. 11 Konvencije; Golubović, 2013, pp. 766, 771).¹⁴

Konačno, nužno je i da se radi o minimalnom ograničenju neophodnom za ostvarivanje legitimnog cilja propisanog Konvencijom. Ovo zahteva da je svako ograničenje prava na privatnost srazmerno, odnosno proporcionalno legitimnom cilju kojem služi (*Z v. Finland*, par. 94).

U proceni da li ograničenje zasnovano na zakonu ispunjava zahteve urgentne društvene potrebe, Sud polazi od toga da država ugovornica ima određen stepen diskrecije u pravnom regulisanju legitimnih ograničenja propisanih čl. 8, st. 2 Konvencije koja zavisi od okolnosti konkretnog slučaja. U slučajevima kada među državama ugovornicama ne postoji saglasnost u pogledu važnosti pitanja koja su predmet ograničenja, ili u pogledu načina na koje ova pitanja treba uređiti, naročito ako se radi o kontroverzним pitanjima ili pitanjima koja imaju širu moralnu dimenziju o kojima se Sud nije izjašnjavao, država ugovornica ima veći stepen diskrecije. Međutim, korišćeni stepen diskrecije ne može biti na račun suštine zajemčenih prava i sloboda (*Paradiso and Campanelli v. Italy*, predstavka br. 25358/12, presuda ECHR [Veliko veće], 24. 1. 2017, par. 184).

Na drugoj strani, zahtev da ograničenje bude srazmerno podrazumeva da je ograničenjem uspostavljen pravičan balans između legitimnog cilja kojem ograničenje služi i prava i sloboda pojedinca i ciljnih grupa na koje se to ograničenje odnosi (*Vavrička and Others v. the Czech Republic*, par. 273-275 sa pregledom sudske prakse od značaja za test srazmernosti).

U proceni da li je ispunjen zahtev srazmernosti, Sud naročito razmatra zakonodavne opcije koje su državi ugovornici bile na raspolaganju u ograničavanju prava na privatnost, odnosno procenjuje ukupni kvalitet zakonodavnog postupka (*M.A. v. Denmark*, predstavka br. 6697/18, presuda ECHR [Veliko veće], 9. 7. 2021, par. 148). Pored toga, Sud razmatra efikasnost pravnih lekova koje pojedincu stoje na raspolaganju u slučaju navodnog prekoračenja legitimnog ograničenja prava na privatnost (*A.M-V. v. Finland*, predstavka br. 53251/13, presuda ECHR, 23. 3. 2017, par. 82-84).

¹⁴ Za kritički osvrt na odluku Suda u slučaju *Refah Partisi*, odnosno primenu testa „neophodno u demokratskom društvu” vid. Schilling 2004, pp. 501-515.

U velikom broju slučajeva koji se odnose na navodno kršenje prava na privatni i porodični život (ali i drugih relativnih prava), Sud je presudio povredu načela srazmernosti. Naime, jedan od izazova u poštovanju ovog načela ogleda se u činjenici da srazmernost nije objektivna kategorija, već njegova primena zavisi od okolnosti konkretnog slučaja. Barak smatra da su za primenu ovog načela u praksi ključni sledeći kumulativni kriterijumi: (a) postoji racionalna veza između legitimnih ciljeva kojima ograničenje služi i načina na koji se pravno ostvaruju ovi ciljevi; (b) legitimni cilj ne može biti ostvaren primenom manjih ograničenja zajemčenih relativnih prava i sloboda; (c) postoji pravičan balans između društvene koristi kojoj legitimni ciljevi služe i štete koja je prouzrokovana pojedincu čija su relativna prava i slobode ograničene (Barak, 2010, p. 6).

Prethodno elaborirani test Suda za legitimno ograničenje prava na privatnost u velikoj meri je inkorporiran u čl. 20 Ustava i opšta načela Zakona o zaštiti podataka o ličnosti (čl. 5).

3. Obrada podatka o ličnosti putem video-nadzora

Saglasno praksi Suda, pravo na privatni život obuhvata i pravo pojedinca na zaštitu svog lika kao sastavnog dela njegovog ličnog identiteta, a koje obuhvata i pravo na kontrolu snimanja njegovog lica putem video-nadzora i na drugi način, kao i pravo na efikasno pravno sredstvo kojim će sprečiti objavljivanje i obradu ovih podataka, u slučajevima kada nije ispunjen kumulativni test legitimnog ograničenja prava na privatnost (*supra*, poglavlje 2). Stoga država ugovornica ima pozitivnu obavezu da obezbedi ostvarivanje i zaštitu ovog aspekta prava na privatnost (*Van Hannover v. Germany* (no. 2), predstavka br. 40660/08 i 60641/08, presuda ECHR [Veliko veće], 7. 2. 2012, par. 95-98).¹⁵

Međutim, ova zaštita nije apsolutna, nezavisno od toga da li je reč o anonimnom pojedincu ili javnoj ličnosti. Naime, evropski standardi ne zahtevaju nužno prethodnu saglasnost pojedinca za obradu njegovih podataka putem video-nadzora. Umesto toga, polazna tačka u analizi Suda jeste da li pojedinac može „razumno da očekuje” da će njegovo pravo na privatnost biti poštovano i zaštićeno („reasonable expectation of privacy”: *Von Hannover, v. Germany* (no. 2), par. 97).¹⁶

¹⁵ Vid. takođe *Reklos and Davourlis v. Greece*, predstavka br. 1234/05, presuda ECHR, 15. 1. 2009, par. 40; *X and Y v. the Netherlands*, predstavka br. 8978/80, presuda ECHR, 26. 3. 1985, par. 23; *Denisov v. Ukraine*, predstavka br. 76639/11, presuda ECHR [Veliko veće], 18. 10. 2017, par. 95 - koncept ličnog i društvenog identiteta).

¹⁶ Vid. takođe *Perry v. the United Kingdom*, predstavka br. 63737/00, presuda ECHR, 17. 7. 2003, par. 36-43; *Leempoel & S.A. ED. Ciné Revue v. Belgium*, predstavka br. 64772/01, presuda ECHR, 9. 11. 2006, par. 78; *Standard Verlags GmbH v. Austria* (no. 2), predstavka br. 21277/05, presuda

Iz prakse Suda, ova očekivanja pojedinca naročito su opravdana kad se radi o privatnom prostoru kao što je dom (*Khadija Ismayilova v. Azerbajdžan*, predstavka br. 65286/13, presuda ECHR, 10. 1. 2019, par. 139-150, 158-166. – povreda privatnosti doma, u vezi sa čl. 10 Konvencije); prostoru u kom obavlja svoju privatnu profesionalnu delatnost, kao što je advokatska kancelarija (*Niemietz v. Germany*, predstavka br. 13710/88, presuda ECHR, 16. 12. 1992, par. 29-31 – povreda privatnosti doma i advokatske kancelarije); ili prostoru u kojem obavlja javne dužnosti, kao što je kancelarija državnog tužioca (*Peev v. Bulgaria*, predstavka br. 64209/01, presuda ECHR, 26. 7. 2007, par. 37, 39).¹⁷

Međutim, standard razumnog očekivanja samo je polazni, ali ne i ključni faktor u analizi Suda. U slučajevima kada je pojedinac mogao razumno da očekuje manji nivo privatnosti, kao što je slučaj sa zakonitim i uobičajenim korišćenjem video-nadzora na javnom prostoru i mestima (ulica, javni park, otvoreni parking, železnička stanica, *infra*)¹⁸ i službenim objektima (policajska stanica), obrada podataka takođe mora i dalje biti u saglasnosti sa kumulativnim testom legitimnog ograničenja, nezavisno od toga da li su prikupljeni podaci dostupni samo rukovaocu podataka o ličnosti, trećim licima ili javnosti (*Vukota-Bojić v. Switzerland*, predstavka br. 61838/10, presuda ECHR; 18. 10. 2016, par. 54).¹⁹

Pored toga, u primeni testa legitimnog ograničenja Sud primenjuje dodatne potkriterijume u oceni da li je obrada podataka putem video-nadzora ili na drugi način bila „nužna u demokratskom društvu” (*supra*, poglavlje 2.3); primena ovih potkriterijuma posebno je značajna kada je reč o biometrijskoj obradi podataka. U tom smislu: a) podaci koji su predmet obrade moraju biti nužni za ostvarivanje

---

ECHR, 4. 6. 2009, par. 48; *Hachette Filipacchi Associés (ICI PARIS) v. France*, predstavka br. 12268/03, presuda ECHR, 23. 7. 2009, par. 53.

¹⁷ Za definiciju privatnog prostora vid. Venice Commission, 2007, par. 10-11.

¹⁸ Za definiciju javnog mesta vid. Venice Commission, *ibid.*, par. 2. Standard razumnog očekivanja često se u praksi Suda razmatra u kontekstu „prava javnosti da zna”, odnosno slobode govora (čl. 10 Konvencije), s jedne strane, i prava na privatnost na javnom mestu, s druge strane. U slučaju *Haldimann and Others v. Switzerland*, (predstavka br. 21830/09, presuda ECHR, 24. 4. 2015) podnosioci predstavke – novinari smatrali su da je povređeno njihovo pravo na slobodu izražavanja zato što su krivično osuđeni zbog toga što su, u pokušaju da dobiju intervju od brokera, skrivenom kamerom snimali brokera za kojeg su postojale indicije da je deo šire mreže brokera umešanih u protivzakonitu brokersku praksu, pri čemu je tajni snimak naknadno prikazan na televiziji. Sud je presudio da u konkretnom slučaju pravo na slobodu izražavanja, odnosno interes javnosti da sazna za ovu aferu, preteže u odnosu na pravo na privatnost brokera, nezavisno od toga što broker nije bio javna ličnost i što nije dao saglasnost za snimanje (par. 6-21, 56-58, 60-61, 65-67). Vid. takođe *Bremner v. Turkey*, predstavka br. 37428/06, presuda ECHR, 13. 10. 2015, par. 82-85 – povreda prava na privatnost, u odnosu na čl. 9. i 10. Konvencije).

¹⁹ Vid. takođe i prethodno citirani slučaj *Perry v. the United Kingdom*, par. 37.

legitimnog cilja (*Khadija Ismayilova v. Azerbaijan*, par. 147);²⁰ b) podaci koji su predmet obrade su tačni i ažurirani (*Rotaru v. Romania*, predstavka br. 28341/95, presuda ECHR [Veliko veće], 4. 5. 2000, par. 36)²¹; c) podaci su pohranjeni samo u periodu koji je nužan za ostvarivanje legitimnog cilja (*S. and Marper v. the United Kingdom*, predstavka br. 30562/04 i 30566/04, presuda ECHR [Veliko veće], 4. 12. 2008, par.124-126);²² d) podaci su korišćeni samo za ostvarivanje legitimnog cilja obrade podataka (*Allan v. the United Kingdom*, predstavka br. 48539/99, presuda ECHR, 5. 11. 2002, par. 35);²³ e) pravni poredak države članice omogućava efikasan i delotvoran pristup pojedinca pohranjenim ličnim podacima (*Odièvre v. France*, predstavka br. 42326/98, presuda ECHR [Veliko veće], 13. 2. 2003, par. 41-49).²⁴

Kada je reč o obradi podataka putem video-nadzora na javnim mestima, kao što je prethodno napomenuto, iako pojedinac koji se kreće na javnim površinama može razumno da očekuje manji nivo privatnosti, to ne znači da ga država ugovornica može u potpunosti lišiti prava na privatnost na tim površinama. U praksi Suda, povreda prava na privatnost razmatra se i u vezi sa čl. 2, par. 1. Dodatnog protokola br. 4 uz Konvenciju, koji je slično strukturiran kao i čl. 8-11 Konvencije, a kojim se jemči kako sloboda fizičkog kretanja od jednog do drugog mesta, tako i sloboda od stalnog praćenja u fizičkom kretanju (*Cyprus v. Turkey*, predstavka br. 25781/94, presuda ECHR, [Veliko veće], 10. 5. 2001, par. 294-296). Iako je sloboda fizičkog kretanja zajemčena kao posebno pravo u Konvenciji, Sud ovu slobodu smatra i integralnim delom prava na privatnost (*İletmiş v. Turkey*, predstavka br. 29871/96, presuda ECHR, 6. 3. 2006, par. 47).

Sud se još nije izjašnjavao o slučajevima navodne nezakonite obrade podataka o ličnosti putem video-nadzora na javnim mestima, ali imajući u vidu praksu Suda u vezi sa načelom srazmernosti (*supra*, poglavlje 2.3) broj video-kamera i obim javne površine obuhvaćene video-nadzorom jedan je od ključnih faktora u proceni da li je ispunjen test srazmernosti (pod uslovom da ovakva obrada podataka ispunjava i druge uslove iz kumulativnog testa legitimnog ograničenja prava na privatnost).

Isto tako, video-snimanje drugih pojedinaca na javnom ili polujavnom mestu (univerzitet, kafiterija)²⁵ takođe može da dovede do povrede prava na pri-

---

²⁰ Isto *Vicent del Campo v. Spain* 2018, predstavka br. 25527/13, presuda ECHR, 6. 11. 2018, par. 51.

²¹ Isto *Cemalettin Canlı v. Turkey*, predstavka br. 22427/04, presuda ECHR, 18. 11. 2018, par. 34-37.

²² Isto *B.B. v. France*, predstavka br. 5335/06, presuda ECHR, 17. 12. 2009, par. 67-68.

²³ Isto *Karabeyoğlu v. Turkey*, predstavka br. 30083/10, presuda ECHR, 7. 6. 2016, par. 112-121.

²⁴ Isto *Roche v. the United Kingdom*, predstavka br. 32555/96, presuda ECHR [Veliko veće], 19. 10. 2005, par. 162.

²⁵ Vid. Venice Commission, 2007, par. 9, u kojem se sugerije da se i polujavna mesta u smislu zaštite prava na privatnost takođe smatraju javnim mestima.

vatnost, posebno imajuću u vidu moderne alate snimanja i brzinu distribucije fotografija i video-zapisa u javnosti, čak i ako su u pitanju lica koja su poznata javnosti (*Amann v. Switzerland*, predstavka br. 27798/95, ECHR, [Veliko veće], 16. 2. 2000, par. 65-67).²⁶

Pitanje povrede prava na privatnost naročito se javlja u slučaju sistemske obrade podataka o određenom licu korišćenjem tajnog video-nadzora i drugih metoda obrade od strane javne vlasti (*Uzun v. Germany*, predstavka br. 35623/05, presuda ECHR, 2. 12. 2010;²⁷ *Khadija Ismayilova v. Azerbaijan*, par. 139-150,

²⁶ U slučaju *Von Hannover v. Germany* (predstavka br. 59320/00, presuda ECHR, 24. 9. 2004), podnosilac predstavke, princeza – starija ćerka princa Renijeja III od Monaka, smatrala je da je objavljivanjem njenih fotografija od strane više nemačkih tabloida, koje su snimljene na javnom mestu kada je obavljala svoje svakodnevne privatne (pre nego javne) aktivnosti, povređeno njeno pravo na privatnost, stoga je od nemačkog suda tražila da izrekne dalju zabranu distribucije ovih fotografija. Nemački Savezni sud je zauzeo stav da i javne ličnosti uživaju pravo na privatnost van njihovog doma, ali samo ako se radi o javnim ili drugim mestima koja su izolovana, tako da je iz same lokacije mesta evidentno da javna ličnost želi da bude izolovana od javnosti, odnosno trećih nepoznatih lica, i ako se ponašala na način na koji se ne bi ponašala u javnosti. Međutim, ECHR je zauzeo stav da su fotografije objavljene sa isključivim ciljem da se zadovolji znatiželja javnosti o privatnom životu princeze i stoga nisu doprinele javnoj debati (u kom slučaju bi Sud morao da „balansira između odredaba čl. 8 i 10. Konvencije, odnosno „prava javnosti da zna“, op. a), posebno imajući u vidu da princeza – iako javna ličnost – nema nikavu javnu funkciju u Kneževini, niti je u trenutku snimanja predstavljala Kneževinu. Sud je presudio da je standard koji je primenio nemački Savezni sud (mesto izolovano od javnosti) neodređen, odnosno ne ispunjava zahtev da je ograničenje „propisano zakonom“, što je predstavljalo objektivnu teškoću za podnosioca predstavke u razumevanju tog standarda, te da Nemačka nije ispunila svoju pozitivnu obavezu da omogućiti pojedincu legitimnu zaštitu njegovog lika zajemčenog čl. 8, st. 1 Konvencije (par. 8-38, 61-64, 72-73, 76-80. presude).

²⁷ U slučaju *Uzun v. Germany*, podnosilac predstavke – nemački državljani nalazio se pod policijskom prismotrom, zajedno sa navodnim saučesnikom, zbog sumnje da je učestvovao u postavljanju eksplozivnih naprava u više nemačkih gradova, za šta je odgovornost preuzela tzv. Antiimperijalistička ćelija. Sredstva praćenja prvobitno su uključivala fizičko praćenje i fotografisanje tokom vikenda, prisluškivanje telefona, video-nadzor ulaza u zgradu u kojoj je živeo i postavljanje transmitera u kolima koje je podnosilac koristio sa navodnim saučesnikom. Međutim, nakon što je podnosilac predstavke otkrio i uništio transmitter u kolima, a imajući u vidu da su osumnjičeni i njegov navodni saučesnik izbegavali da pričaju telefonom, Kancelarija državnog tužioca za kriminalistička istraživanja naredila je da se u kolima osumnjičenog ugradi GPS uređaj. Policijska prismotra upotrebom navedenih sredstava trajala je od oktobra 1995. do februara 1996, kada su oba lica uhapšena. Podnosilac predstavke je tvrdio da upotreba GPS uređaja od strane policije, zajedno sa korišćenjem video-nadzora i drugih metoda praćenja, predstavlja nedozvoljeno ograničenje prava na privatnost iz čl. 8, st. 1 Konvencije. Sud se složio da upotreba navedenih sredstava predstavlja ograničenje prava na privatnost, ali je presudio da se u ovom slučaju radi o legitimnom ograničenju iz čl. 8, st. 2 Konvencije (par. 6-13, 45, 51-52, 74, 77-81 presude).

158-166 – tajno snimanje eksplicitnih seksualnih scena istraživačke novinarkе i njenog partnera u njenom domu i objavljivanje video-snimka na televiziji).²⁸

Kada je reč o pravu na privatnost zatvorenika, celodnevni tajni video-nadzor u ćeliji ne ispunjava test kumulativnog ograničenja (*Gorlov and Others v. Russia*, predstavka br. 27057/06, presuda ECHR, 4. 11. 2019, par. 83-100). Isto se odnosi i na tajni video-nadzor ćelije, koji je ugrađen kako bi se snimilo eventualno priznanje krivičnog dela od strane osumnjičenog uz pomoć doušnika (*Allan v. the United Kingdom*, par. 35.) i tajni video-nadzor koji zatvorenik nije mogao razumno da očekuje (*Peck v. the United Kingdom*, predstavka, br 44647/98, presuda ECHR, 28. 1. 2003, par. 58-59 u vezi sa čl. 6 Konvencije).²⁹ Snimanje i prikazivanja na televiziji akcije policijskog hapšenja bez „osenčavanja” uhapšenih lica, tako da lica gledaoci mogu lako prepoznati, takođe ne ispunjava zahtev legitimnog ograničenja prava na privatnost (*Bremner v. Turkey*, predstavka br. 37428/06, presuda ECHR, 13. 1. 2016, par. 71-85).

U proceni da li se radi o zakonitoj obradi ličnih podataka putem tajnog video-nadzora od strane javne vlasti, Sud naročito vodi račune o kvalitetu domaćeg zakonodavstva koji uređuje ovu oblast (*Rotaru v. Romania*, par. 69).

Saglasno praksi Suda, rukovalac obrade podataka o ličnosti ima opštu obavezu da pojedinca adekvatno informiše o tome da je predmet obrade podataka putem video-nadzora, osim ako za to postoje opravdani razlozi koji zadovoljavaju kumulativni test legitimnog ograničenja prava na privatnost. Kada je reč o primeni ove obaveze na radnom mestu, kumulativni test primenjuje se nezavisno od toga da li se radi o javnom ili tajnom video-nadzoru i nezavisno od toga da li radno zakonodavstvo propisuje restriktivne uslove za društvenu interakciju na radnom mestu, s obzirom na to da se zakonom ne može u potpunosti ograničiti ova interakcija (*López Ribalda and Others v. Spain*, predstavka br. 1874/13 i 8567/13, presuda ECHR [Veliko veće], 17. 10. 2019;³⁰ *Antović and Mirković v.*

---

²⁸ Vid. takođe *Rotaru v. Romania*, predstavka br. 28341/95, presuda ECHR [Veliko veće], 4. 5. 2000, par. 43-44; *Izmestyev v. Russia*, predstavka br. 74141/10, presuda ECHR, 27. 8. 2019, par. 96-129; *Hambardzumyan v. Arménia*, predstavka br. 43478/11, presuda ECHR, 5. 12. 2019, par. 63-68.

²⁹ U prethodno citiranom slučaju *Perry v. the United Kingdom*, Sud je presudio da je povređeno pravo na privatnost podnosioca predstavke, kojeg je policija tajno snimala dok je bio u pritvoru, sa ciljem korišćenja tako prikupljenih podataka u krivičnom postupku, zato što nije mogao razumno da očekuje da će biti sniman i da ograničenje njegovog prava nije bilo nužno u demokratskom društvu, niti srazmerno: podnosilac nije znao za snimanje, niti je dao saglasnost za korišćenje podataka prikupljenih tajnim video-nadzorom u krivičnom postupku koji se vodio protiv njega (par. 38).

³⁰ U slučaju *López Ribalda and Others v. Spain* poslovođa supermarketa je, sumnjajući da neko-licina zaposlenih krade stvari iz supermarketa, instalirao pored javnog i tajni video-nadzor, koji

Montenegro, predstavka br. 70838/13, presuda ECHR, 28. 2. 2018. – povreda prava na privatnost na fakultetu).³¹

U pogledu upotrebe novih tehnologija za obradu biometrijskih podataka o ličnosti, uključujući algoritme i veštačku inteligenciju, u cilju prevencije izvršenja krivičnih dela ili identifikacije navodnih počinitelja krivičnih dela, Sud naglašava da upotreba novih tehnologija ne može biti opravdana po svaku cenu, bez pažljivog balansiranja potencijalne koristi od njihovog korišćenja i legitimnog interesa pojedinca za zaštitom njegove privatnosti.³² Ovo se posebno odnosi na države ugovornice koji prednjače u uvođenju ovih tehnologija (*S. and Marper v. the United Kingdom*, predstavka br. 30562/04 i 30566/04, presuda ECHR [Veliko veće], 4. 12. 2008. par. 117).³³

je pomogao u otkrivanju krađe od strane ove grupe zaposlenih, zbog koje su dobili otkaz. U prvostepenom postupku, Veće Suda je utvrdilo da je mera uvođenja tajnog video-nadzora bila nesrazmerna, zato što je ovaj nadzor trajao 24 sata, nije bio ograničen na osumnjičene, već je uključivao sve zaposlene, i zato što je poslodavac u nekoj formi trebao da obavesti zaposlene da su instalirane dodatne (tajne) video-kamere u supermarketu. Međutim, Veliko Veće Suda je stalo na stajalište da je u datim okolnostima instaliranje sistema tajnog video-nadzora ispunilo test legitimnog ograničenja prava na privatnost iz čl. 8, st. 2 Konvencije. (par. 10-18, 79-80, 93, 134, 137). Vid. takođe *Köpke v. Germany*, predstavka br. 420/07, presuda ECHR, 5. 10. 2010, pp. 10-13.

³¹ U slučaju *Antović and Mirković v. Montenegro* dekan Matematičkog fakulteta u Podgorici je *ex-post* informisao Nastavno-naučno veće da je instalirao video-nadzor u učionicama Fakulteta. Nedugo nakon toga, posebnom odlukom dekana, video-nadzor je instaliran i u amfiteatrima, iz razloga bezbednosti, očuvanja imovine i efikasnijeg praćenja rada profesora i asistenata. U odluci se navodi da pristup prikupljenim podacima ima isključivo dekan, putem sigurnosnog koda, i da će se lični podaci čuvati u roku od godinu dana od dana prikupljanja. Sud je presudio povredu čl. 8, st. 1 Konvencije, zato što nije ispunjen zahtev da ograničenje mora biti u skladu sa zakonom, s obzirom na to da su domaći sudovi u razmatranju žalbe na odluku dekana ignorisali rešenje Agancije za zaštitu podataka o ličnosti u kojem se navodi da prikupljanje podataka putem video-nadzora nije bilo u skladu sa zakonom, odnosno nisu uopšte razmatrali odluku dekana sa stanovišta zaštite prava na privatnost (par. 6-12, 56-59).

³² Više o praksi Suda u vezi sa prikupljanjem, obradom, čuvanjem i prenosom biometrijskih podataka: Register of the European Court of Human Rights, 2022 b, par. 377-392.

³³ Vid. slučaj *Bridges v. South Wales Police* [2020] EWCA 1058, Case No: C1/2019/2670 iz 2020. godine. Apelacioni sud Ujedinjenog Kraljevstva presudio je da automatska obrada biometrijskih podataka od strane policije upotrebom sistema video-nadzora sa opcijom prepoznavanja lica u stvarnom vremenu predstavlja povredu čl. 8, st. 1 Konvencije, odnosno ne ispunjava zahtev da legitimno ograničenje prava na privatnost mora biti „propisano zakonom”. Slučaj se ticao pilot-projekta koji je policija Južnog Velsa sprovodila u 2017. godini, a kojim je testirana upotreba novog sistema automatske obrade biometrijskih podataka putem prepoznavanja lica („AFR Locate” sistem). Radi se o sistemu koji omogućava obradu podataka na osnovu slika sa video-nadzora koje su snimljene u stvarnom vremenu (engl. *live feed*) na određenom ciljanom prostoru (prostor u kojem se nalazi veći broj ljudi, na primer prostor ispred fudbalskog stadiona, na fudbalskom stadionu, ispred trgovačkih centara itd). Tehničke specifikacije sistema omogućavaju identifikaciju 50

Prethodni načelni stav Suda o upotrebi novih tehnologija obrade ličnih podataka dalje je elaboriran u nedavnoj presudi u slučaju *Glukhin v. Russia* (predstavka br. 11519/20, presuda ECHR, 4. 7. 2023. – povreda čl. 8 i 10 Konvencije), u kojem se Sud po prvi put izjašnjavao u obradi podataka o ličnosti putem video-nadzora sa opcijom prepoznavanja lica.³⁴ Prema mišljenju Suda, upotreba „visoko intruzivne tehnologije prepoznavanja lica”, radi identifikacije pojedinca koji na miran način ostvaruje svoje pravo na slobodu izražavanja, nespojiva je sa idealima i vrednostima demokratskog društva koje se zasniva na vladavini prava i stoga ne ispunjava zahtev srazmernosti (par. 90 presude).

---

likova u sekundi koji mogu da se ukrštaju sa evidencijom digitalnih zapisa (fotografija) određene kategorije lica; u konkretnom slučaju, radilo se o evidenciji digitalnih zapisa lica koja su se nalazila pod prismotrom policije (engl. *watch list*), u cilju otkrivanja ili sprečavanja izvršenja krivičnih dela. Softver omogućava automatsko brisanje lica koje je snimljeno putem ovog sistema, ako se to lice ne nalazi u evidenciji policije. Tužilac u ovom slučaju (koga je ovaj sistem dva puta snimio) tvrdio je da je povređeno njegovo pravo na privatnost, uključujući i zaštitu ličnih podataka, ali i da je upotreba ovog sistema diskriminatorna, odnosno suprotna odredbama Zakona o jednakoj zaštiti (*Equal Protection Act*), s obzirom na to da softver ima teškoća u prepoznavanju ženskih lica i lica koja nemaju belu kožu. Iako je prvostepeni sud presudio da ovaj sistem biometrijske obrade podataka ispunjava sve zahteve propisane za legitimno ograničenje prava na privatnost iz čl. 8, st. 2 Konvencije, Apelacioni sud je došao do drugačijeg zaključka. Sud je jednoglasno presudio da u ovom slučaju nije ispunjen zahtev da svako legitimno ograničenje iz čl. 8, st. 2 Konvencije mora biti u „skladu sa zakonom”, odnosno propisano zakonom. Naime, iako je ovaj način obrade biometrijskih podataka uređen osnovnim zakonskim okvirom (Zakon o zaštiti podataka o ličnosti – *Data Protection Act* iz 2018. godine) i odgovarajućim podzakonskim propisima (uključujući različite pravilnike policije i Kodeks korišćenja video-kamera u svrhe nadzora), prema oceni Suda, ovaj pravni okvir ne ispunjava zahteve za odgovarajućim „kvalitetom pravnog propisa”, a koji je sastavni deo zahteva da ograničenje čl. 8, st. 2 Konvencije mora biti propisano zakonom, s obzirom na to da ne daje pouzdan odgovor na neka od ključnih pitanja vezanih za upotrebu ovog sistema obrade biometrijskih podataka, naročito u pogledu toga u kojim se situacijama može koristiti AFT sistem i u pogledu kriterija koje policija koristi da bi se određeno lice našlo u evidenciji za sprečavanje i otkrivanje kriminala. Ovo policiji daje neopravdano velika diskreciona ovlašćenja u upotrebi ovih sistema, <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2020/08/R-Bridges-v-CC-South-Wales-ors-Judgment.pdf>.

³⁴ U slučaju *Glukhin v. Russia*, na veb-stranici gradonačelnika Moskve u maju 2017. istaknuto je obaveštenje da je više od 3.500 video-kamera instalirano na različitim lokacijama u Moskvi. U septembru iste godine, u više od 3.000 kamera ugrađena je opcija prepoznavanja lica. Do 1. 9. 2020. godine, sve kamere u Moskvi – 175.000, imale su opciju prepoznavanja lica. Protiv podnosioca predstavke – političkog aktiviste koji je mirno protestovao protiv rigidnog zakona o zabrani javnog okupljanja u moskovskom metrou – pokrenut je krivični postupak saglasno odredbama tog zakona. U postupku je korišćen materijal prikupljen putem video-kamera sa opcijom prepoznavanja lica, a podnosilac predstavke je osuđen na novčanu kaznu od oko 283 evra (par. 5-17).

4. Zaključak

Praksa Suda obezbeđuje robusnu zaštitu prava na privatnost, odnosno obrade podataka o ličnosti putem video-nadzora. Ovo je posledica nekoliko faktora. Prvo, široko definisanog koncepta prava na privatni i porodični život, koji obuhvata i pravo pojedinca na zaštitu svog lika kao sastavnog dela njegovog ličnog identiteta. Drugo, u proceni navodnog kršenja prava na privatnost, osim testa legitimnog ograničenja koji se primenjuje na sva relativna prava zajemčena Konvencijom, Sud primenjuje test razumnog očekivanja koji je polazna tačka u analizi Suda povodom navodnog kršenja prava na privatnost. Pored toga, Sud je razvio posebne parametre vezane za zakonitu obradu podataka o ličnosti, koji se naročito primenjuju na biometrijsku obradu podataka, kako bi se ispunio zahtev da je ograničenje prava na privatnost „nužno u demokratskom društvu”. Obrada takvih podataka mora biti: a) minimalna u odnosu na legitimni cilj kojem služi; b) podaci koji su predmet obrade moraju biti tačni i ažurirani; c) podaci se mogu koristiti samo za ostvarivanje legitimnog cilja obrade; d) nacionalni pravni poređak mora da omogući pojedincu efikasan i delotvoran pristup pohranjenim ličnim podacima.

Sud pokazuje posebnu senzibilnost kada je reč o sistemskoj obradi ličnih podataka putem tajnog video-nadzora (ali i drugim sredstvima) od strane javne vlasti (policija, službe bezbednosti, uprava zatvora). U takvim slučajevima, legitimno ograničenje prava na privatnost često se procenjuje zajedno sa čl. 6 Konvencije (pravo na pravično suđenje).

Kada je reč o obradi podataka putem video-nadzora koji su instalirani na javnim mestima, iako pojedinac koji se kreće na javnim površinama može razumno da očekuje manji nivo privatnosti, to ne znači da ga država ugovornica može u potpunosti lišiti prava na privatnost na tim površinama. U takvim slučajevima, navodno kršenje prava na privatnost često se razmatra zajedno sa čl. 2 Dodatnog protokola br. 4 uz Konvenciju.

Konačno, kada je reč o obradi ličnih podataka putem sistema video-nadzora sa opcijom prepoznavanja lica, nedavna odluka Suda potvrđuje da ova intruzivna tehnologija obrade zahteva striktnu primenu testa ograničenja, posebno načela srazmernosti.

Imajući u vidu činjenicu da obrada podataka putem video-nadzora nije *explicite* uređena u našem pravu, a posebno činjenicu da za obradu podataka o ličnosti putem video-nadzora sa opcijom prepoznavanja lica u ovom trenutku nema zakonskog osnova, praksa Suda predstavlja koristan i obavezni vodič u budućem zakondavnom uređenju ove oblasti. Ova praksa od posebnog je značaja u postupku izrade *ex-ante* analize efekata propisa, kako bi predlagač imao

jasnu predstavu o tome da li planirani način i obim korišćenja ove napredne tehnologije obrade podataka zadovoljava utvrđene standarde zaštite prava na privatnost i drugih srodnih prava.

Literatura

- Barak, A. 2010. Proportionality and Principled Balancing. *Law & Ethics of Human Rights*, 4(1), pp. 3-18. <https://doi.org/10.2202/1938-2545.1041>
- Golubović, D. 2013. Freedom of Association in the Case Law of the European Court of Human Rights. *International Journal of Human Rights*, 17(7-8), pp. 758-771. Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13642987.2013.835307> (1. 3. 2024). <https://doi.org/10.1080/13642987.2013.835307>
- Krstić, I. & Marinković, T. 2016. *Evropsko pravo ljudskih prava*. Beograd: Savet Evrope . Dostupno na: <https://rm.coe.int/16806fbc17> (1. 3. 2023).
- Ovey, C. & White, R. 2003. *Jacobs & White European Convention on Human Rights*, Third Edition. Oxford University Press.
- Petrović, D. 2022. Privacy and Protection of Personal Data: Criminal Law Aspect, *Strani pravni život*, 66 (4), pp. 469-490. Dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0039-2138/2022/0039-21382204469P.pdf> (30. 5. 2023). https://doi.org/10.56461/SPZ_22407KJ
- Schilling, D. 2004. European Islamaphobia and Turkey-Refah Partisi (The Welfare Party) v. Turkey. *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, 26(3), pp. 501-515. Dostupno na: <https://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1576&context=ilr> (30. 5. 2023).
- Vukčević, I. 2020. Article 8 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Right to Privacy in the Constitution of Montenegro. *Strani pravni život*, 64(4), pp. 101-114. Dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0039-2138/2020/0039-21382004101V.pdf> (15. 6. 2023). <https://doi.org/10.5937/spz64-29350>

Pravni izvori

- European Commission, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and Amending Certain Union Legislative Acts, Brussels, 21. 4. 2021 COM(2021) 206 final. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206> (15. 6. 2023).
- Odluka o listi vrsta radnji obrade podataka o ličnosti za koje se mora izvršiti procena uticaja na zaštitu podataka o ličnosti i tražiti mišljenje Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, *Službeni glasnik RS*, br. 45/2019 i 112/2020. Dostupno na: <http://www.pravno-informacionisistem.rs/>

SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/drugidrzavniorganiorganizacije/odluka/2019/45/1 (15. 6. 2023).

Stavovi Ustavnog suda u postupku ispitivanja i odlučivanja po ustavnoj žalbi, SU br. I – 8/11/09, 2. april 2009. godine. Dostupno na: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/163-100890/stavovi-suda> (15. 6. 2023).

Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006 i 16/2022. Dostupno na: <https://www.pravno-informacionisistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/ustav/2006/98/1/reg> (1. 3. 2024).

Zakon o izmeni Zakona o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori br. 12/2010-36, <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/mu/skupstina/zakon/2010/12/13/reg> (1. 3. 2024) .

Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Službeni list SCG – Međunarodni ugovori, br. 9/2003-16. Dostupno na: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/mu/skupstina/zakon/2003/9/4/reg> (1. 3. 2024).

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, Službeni glasnik RS, br. 87/2018. Dostupno na: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2018/87/13/reg> (15. 6. 2023).

Zaštita podataka o ličnosti: Stavovi i mišljenja Poverenika, Publikacija br. 4, Beograd, 2019. Dostupno na: <https://www.poverenik.rs/sr/publikacije> (15. 6. 2023).

Zaštita podataka o ličnosti: Stavovi i mišljenje Poverenika, Publikacija br. 6, Beograd 2021. Dostupno na: <https://www.poverenik.rs/sr/publikacije> (15. 6. 2023).

Sudska praksa

A.M-V. v. Finland, predstavka br. 53251/13, presuda ECHR, 23. 3. 2017.

Allan v. the United Kingdom, predstavka br. 48539/99, presuda ECHR, 5. 11. 2002.

Amann v. Switzerland predstavka br. 27798/95, ECHR, [Veliko veće], 16. 2. 2000.

B.B. v. France, predstavka br. 5335/06, presuda ECHR, 17. 12. 2009.

Bărbulescu v. Romania, predstavka br. 61496/08, presuda ECHR [Veliko veće], 5. 9. 2017.

Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom, predstavka br. 58170/13, 62322/14 i 24960/15, presuda ECHR [Veliko veće], 25. 5. 2021.

Bremner v. Turkey, predstavka br. 37428/06, presuda ECHR, 13. 1. 2016.

Bridges v. South Wales Police [2020] EWCA 1058, Case No: CI/2019/2670, 11. 8. 2020.

Bykov v. Russia, predstavka br. 4378/02, presuda ECHR, [Veliko veće], 10. 3. 2009.

Cemalettin Canli v. Turkey, predstavka br. 22427/04, presuda ECHR, 18. 11. 2018.

Cyprus v. Turkey, predstavka br. 25781/94, presuda ECHR, [Veliko veće], 10. 5. 2001.

Denisov v. Ukraine, predstavka br. 76639/11, presuda ECHR [Veliko veće], 18. 10. 2017.

Dudgeon v. the United Kingdom, predstavka br. 7525/76, presuda ECHR, 22. 10. 1981.

Evans v. the United Kingdom predstavka br. 6339/05, presuda ECHR [Veliko veće], 10. 04. 2007.

- Gaughran v. United Kingdom*, predstavka br. 45245/15, presuda ECHR, 13. 6. 2020.
- Glukhin v. Russia* (predstavka br. 11519/20, presuda ECHR, 4. 7. 2023).
- Gorlov and Others v. Russia*, predstavka br. 27057/06, presuda ECHR, 4. 11. 2019.
- Hachette Filipacchi Associés (ICI PARIS) v. France*, predstavka br. 12268/03, presuda ECHR, 23. 7. 2009.
- Haldimann and Others v. Switzerland*, (predstavka br. 21830/09, presuda ECHR, 24. 4. 2015.
- Hambardzumyan v. Arménia*, predstavka br. 43478/11, presuda ECHR, 5.12.2019
- İletmiş v. Turkey*, predstavka br. 29871/96), presuda ECHR, 6. 3. 2006.
- Izmestyev v. Russia*, predstavka br. 74141/10, presuda ECHR, 27. 8. 2019.
- Karabeyoğlu v. Turkey*, predstavka br. 30083/10, presuda ECHR, 7. 06. 2016.
- Khadija Ismayilova v. Azerbaijan*, predstavka br. 65286/13, presuda ECHR, 10. 1. 2019.
- Klaus Müller v. Germany*, predstavka br. 24173/18, presuda ECHR, 19. 11. 2020.
- Köpke v. Germany*, predstavka br. 420/07, presuda ECHR, 5. 10. 2010.
- Leempoel & S.A. ED. Ciné Revue v. Belgium*, predstavka br. 64772/01, presuda ECHR, 9. 11. 2006.
- Lia v. Malta*, predstavka br. 8709/20, presuda ECHR, 5. 5. 2022.
- M.A. v. Denmark*, predstavka br. 6697/18, presuda ECHR [Veliko veće], 9. 7. 2021.
- Mozer v. the Republic of Moldova and Russia*, predstavka br. 11138/10, presuda ECHR [Veliko veće], 23. 2. 2016.
- Nuh Uzun and Others v. Turkey*, predstavka br. 49341/18 *et seq.*, presuda ECHR, 29. 03. 2022.
- Odièvre v. France*, predstavka br. 42326/98, presuda ECHR [Veliko veće], 13. 02. 2003.
- Paradiso and Campanelli v. Italy*, predstavka br. 25358/12, presuda ECHR [Veliko veće], 24. 1. 2017.
- Peck v. the United Kingdom*, predstavka, br. 44647/98, presuda ECHR, 28. 1. 2003.
- Peev v. Bulgaria*, predstavka, br. 64209/01, presuda ECHR, 26. 7. 2007.
- Perry v. the United Kingdom*, predstavka br. 63737/00, presuda ECHR, 17. 7. 2003.
- Piechowicz v. Poland*, predstavka br. 20071/07, presuda ECHR, 17. 7. 2012.
- P.T. v. the Republic of Moldova*, predstavka br. 1122/12, presuda ECHR, 26. 5. 2020.
- Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey*, predstavka br. 41340/98, 41342/98, 41343/98, 41344/98, presuda ECHR [Veliko veće], 13. 2. 2003.
- Reklos and Davourlis v. Greece*, predstavka br. 1234/05, presuda ECHR, 15. 1. 2009.
- Roche v. the United Kingdom*, predstavka br. 32555/96, presuda ECHR [Veliko veće], 19. 10. 2005.
- Rotaru v. Romania*, predstavka br. 28341/95, presuda ECHR [Veliko veće], 4. 5. 2000.
- S. and Marper v. the United Kingdom*, predstavka br. 30562/04 i 30566/04, presuda ECHR [Veliko veće], 4. 12. 2008.
- S.A.S. v. France*, predstavka br. 43835/11, presuda ECHR [Veliko veće], 1. 7. 2014.
- Shimovolos v. Russia*, predstavka br. 30194/09, presuda ECHR, 28. 11. 2012.
- Silver and Others v. the United Kingdom*, predstavka br. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75, 7136/75, presuda ECHR, 25. 3. 1983.

- Söderman v. Sweden*, predstavka br. 5786/08, presuda ECHR [Veliko veće], 12. 11. 2013.
- Standard Verlags GmbH v. Austria (no. 2)*, predstavka br. 21277/05, presuda ECHR, 4. 6. 2009.
- Uzun v. Germany*, predstavka br. 35623/05, presuda ECHR 2. 12. 2010.
- Vasil Vasilev v. Bulgaria*, predstavka br. 7610/15, presuda ECHR, 16. 11. 2021.
- Vavrička and Others v. the Czech Republic*, predstavka br. 47621/13, presuda ECHR [Veliko veće], 8. 4. 2020.
- Vicent del Campo v. Spain* 2018, predstavka br. 25527/13, presuda ECHR, 6. 11. 2018.
- Vig v. Hungary*, predstavka br. 59648/13, presuda ECHR, 14. 1. 2021.
- Von Hannover v. Germany*, predstavka br. 59320/00, presuda ECHR, 24. 6. 2004.
- Von Hannover v. Germany (no. 2)*, predstavka br. 40660/08 i 60641/08, presuda ECHR [Veliko veće], 7. 2. 2012.
- Vukota-Bojić v. Switzerland*, predstavka br. 61838/10, presuda ECHR, 18. 10. 2016.
- X and Y v. the Netherlands*, predstavka br. 8978/80, presuda ECHR, 26. 3. 1985.
- Z v. Finland*, predstavka br. 22009/93, presuda ECHR, 25. 2. 1997.

Dokumenta

- College of Policing. 2021. *Authorised Professional Practice Live facial recognition: Guidance for the overt deployment of live facial recognition technology to locate persons on a watchlist*. Dostupno na: <https://assets.college.police.uk/s3fs-public/2021-05/live-facial-recognition-app.pdf> (15. 2. 2023).
- Consultative Committee of the Convention for the Protection of Individuals with Regard to Automatic Processing of Personal Data Convention 108: *Guidelines on Facial Recognition*, T-PD(2020)03rev4, 28 January 2021. Dostupno na: <https://rm.coe.int/guidelines-on-facial-recognition/1680a134f3> (15. 2. 2023)
- Declaration of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Risks to Fundamental Rights stemming from Digital Tracking and other Surveillance Technologies, 11 June 2013. Dostupno na: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805c8011 (15. 2. 2023).
- European Commission. 2021. *Study to Support an Impact Assessment of Regulatory Requirements for Artificial Intelligence in Europe*, FINAL REPORT (D5). Dostupno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication-n/55538b70-a638-11eb-9585-01aa75ed71a1> (15. 2. 2023).
- European Commission. 2020. *White Paper on Artificial Intelligence*, COM(2020) 65 final. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_en.pdf (15. 2. 2023).
- European Data Protection Board. 2020. *Guidelines 3/2019 on processing of personal data through video devices*, Version 2.0, adopted on 29 January 2020, Dostupno na: https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/edpb_guidelines_201903_video_devices_en_0.pdf (1. 3. 2023).

- Golubović, D. 2018. *Opinion on the Draft Amendments to the Serbia Law on Access to Information of Public Utility*. Expert Council on NGO Law of the Conference of International NGOs of the Council of Europe, CONF/EXP(2018)1. Dostupno na <https://rm.coe.int/expert-council-conf-exp-2018-1-opinion-amendments-to-the-law-on-access/16807bc574>
- Golubović, D. 2021. *Priručnik o primeni koncepta ljudskih prava u planiranju, izradi i primeni zakona*. Beograd: Ministarstvo za evropske integracij. Dostupno na: <https://euinfo.rs/plac3/wp-content/uploads/2022/02/prirucnik-o-primeni-koncepta-ljudskih-prava-u-planiranju-izradi-i-primeni-zakona.pdf> (1. 3. 2023).
- González-Fuster, G. & Nadolna-Peters, N. 2021. *Person identification, human rights and ethical principles: Rethinking biometrics in the era of artificial intelligence*. Panel for the Future of Science and Technology, European Parliament. Dostupno na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/697191/EPRS_STU\(2021\)697191_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/697191/EPRS_STU(2021)697191_EN.pdf) (15. 12. 2023).
- Madiega, T. & Mildebrat, H. 2021. *Regulating Facial Recognition: In Depth Analysis*. Brussels: European Parliament. Dostupno na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2021/698021/EPRS_IDA\(2021\)698021_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2021/698021/EPRS_IDA(2021)698021_EN.pdf) (1. 3. 2023).
- Venice Commission, *Opinion on the video surveillance in public places by public authorities and the protection of human rights*, Strasbourg, 23 March 2007, Study No. 404/2006. Dostupno na: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2007\)014-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2007)014-e) (1. 3. 2023).

Internet izvori

- Baza sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava. Dostupno na: <https://hudoc.echr.coe.int> (1. 3. 2023).
- Registry of the European Court of Human Rights. 2022a. *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights*. Strasbourg. Dostupno na: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_8_eng.pdf (1. 3. 2023).
- Registry of the European Court of Human Rights. 2022b. *Guide to the Case Law of European Court of Human Rights: Data Protection*. Strasbourg. Dostupno na: https://echr.coe.int/Documents/Guide_Data_protection_ENG.pdf (1. 3. 2023).
- Registry of the European Court of Human Rights. 2022c. *Guide on Article 17 of the European Convention on Human Rights: Prohibition of Abuse of Rights*. Strasbourg. Dostupno na: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_17_ENG.pdf (1. 3. 2023).

